

Cik saprotamai jābūt juridiskajai informācijai?

Evita Priedīte, zvērināta advokāte

Pēdējos gados juridiskajā vidē arvien biežāk lieto jēdzienu **“juridiskais dizains” (legal design)**. Nereti to saista ar vizuālo noformējumu, taču šī pieeja aptver daudz vairāk. Tās mērķis ir padarīt juridisko informāciju saprotamu, lietotājam draudzīgu un funkcionāli pielietojamu, nezaudējot juridisko precizitāti. Kas ir juridiskais dizains un kādi ir tā pamatprincipi? Vai normatīvie akti nosaka, cik saprotamai jābūt juridiskajai informācijai?

Juridiskais dizains kā metode radās 21.gadsimta sākumā Amerikas Savienotajās Valstīs. Interese par lietotājcentrētu pieeju tiesību jomā pieauga līdz ar dizaina domāšanas (*design thinking*) koncepcijas ieviešanu uzņēmējdarbībā un digitālajās nozarēs. Stenforda Universitātes dibinātā skola “Legal Design Lab” kļuva par vienu no pirmajiem institucionālajiem centriem, kas attīstīja juridisko dizainu, sadarbojoties juristiem, dizaineriem un tehnoloģiju speciālistiem. Šī pieeja strauji izplatījās Eiropā – īpaši Somijā, Apvienotajā Karalistē, Vācijā un Nīderlandē.

Būtība un principi

Juridiskais dizains ir starpdisciplināra pieeja, kas apvieno tiesību zinātnei ar dizaina domāšanu, informācijas arhitektūru un lietotāja pieredzes jeb *user experience* (UX) principiem. Tā uzdevums ir padarīt juridisko informāciju cilvēkiem saprotamāku, vieglāk lietojamu un funkcionālāku.

Juridiskais dizains ir juridiskā satura organizēšanas metode, kas ņem vērā cilvēka uztveres īpatnības, tehnoloģiju iespējas un informācijas plūsmas loģiku. Tā mērķis ir veidot dokumentus, kas saprotami ne tikai juristiem, bet arī tiem, kam šī informācija praktiski jāizmanto, piemēram, valsts pārvaldes iestāžu pakalpojumu saņēmējiem, e-veikalu pircējiem, uzņēmējiem.

Juridiskais dizains apvieno valodas, vizuālus un tehnoloģiskus risinājumus. Šīs pieejas īstenošanai nereti nepieciešama juristu, dizaineru un tehnoloģiju speciālistu sadarbība:

- juristi nodrošina satura precizitāti, atbilstību normatīvajiem aktiem un strukturēšanu; valodnieki – valodu vienkāršo un pielāgo lietotājiem;
- dizaineri strukturē un vizualizē informāciju;
- tehnoloģiju speciālisti rūpējas, lai digitālie risinājumi būtu funkcionāli un pieejami visiem lietotājiem, arī cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem (piemēram, ar iespēju palielināt kontrastu vai izmantot balss sintezatorus).

Juridiskā dizaina pamatā parasti tiek pielietoti vairāki principi:

- lietotājam saprotams juridiskais saturs – dokumenti tiek izstrādāti, ņemot vērā lietotāju vajadzības un prasmes. Tiek analizēts, kur viņš var “apmaldīties” tekstā vai kaut ko pārprast;
- skaidra struktūra – informācija tiek pasniegta loģiskā secībā un izklāstīta skaidrā valodā. Sarežģīti punkti tiek sadalīti vairākās daļās, izmantoti arī vizuāli palīgglīdzekļi – infografikas, diagrammas, ikonas, izcēlumi vai krāsas;
- konsekvence – vienots stils, struktūra un terminoloģija nodrošina paredzamu un saprotamu informācijas vidi;
- juridiskā precizitāte – saturs ir vienkāršots, tomēr juridiskā būtība netiek zaudēta. Katrs formulējums tiek rūpīgi pārbaudīts.

Normatīvie akti

Gan uzņēmumiem, gan valsts iestādēm ir pienākums nodrošināt, lai lietotājiem sniegtā informācija būtu skaidra, saprotama un viegli uztverama. Šādas prasības izvirzītas vairākās jomās, tostarp piekļūstamības nodrošināšanā, patērētāju tiesību aizsardzībā un datu apstrādē. Šie pienākumi izriet no dažādiem normatīvajiem aktiem, tostarp:

- [Preču un pakalpojumu piekļūstamības likuma](#);
- [direktīvas 2019/882](#) par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām;
- [Patērētāju tiesību aizsardzības likuma](#);
- [Informācijas sabiedrības pakalpojumu likuma](#);
- Digitālo pakalpojumu akta ([regula 2022/2065](#) par digitālo pakalpojumu vienoto tirgu);
- Vispārīgās datu aizsardzības regulas ([regula 2016/679](#) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti).

Atbilstība normatīvajām prasībām nav vienīgais iemesls, lai izmantotu dizaina domāšanas principus. Skaidrāks juridiskais saturs sniedz arī praktiskus ieguvumus, tostarp uzlabo uzņēmuma konkurētspēju.

Kam un kā šī metode piemērota?

Pirmkārt, juridiskais dizains ir nozīmīgs uzņēmējdarbībā. To var izmantot, izstrādājot dažādus dokumentus, tostarp:

- e-veikalu pirkuma noteikumus;
- datu aizsardzības un privātuma politiku;
- dažādu veidu līgumus;
- preču lietošanas pamācības un pakalpojumu aprakstus.

Juridiskā dizaina izmantošana ļauj sagatavot skaidrāku juridisko saturu, tādējādi samazinot strīdu risku, veicinot līgumu saskaņošanu, uzlabojot klientu un sadarbības partneru pieredzi. Juridiskais saturs var kļūt arī par noderīgu projektu vadības rīku, jo kļūst saprotams arī tehniskajiem, mārketinga un informācijas tehnoloģiju speciālistiem, kas ar dokumentiem strādā ikdienā.

[Gan uzņēmumiem, gan valsts iestādēm ir pienākums nodrošināt, lai lietotājiem sniegtā informācija būtu skaidra, saprotama un viegli uztverama](#)

Otrkārt, dizaina principu izmantošana ir svarīga valsts pārvaldē. Valsts pārvaldes iestāžu darbiniekiem arvien biežāk jāizskaidro

sarežģīts regulējums plašākai sabiedrībai. Juridiskais dizains var tikt pielietots, piemēram:

- pakalpojumu aprakstos un infografikās valsts portālos;
- administratīvo lēmumu paraugos;
- vadlīnijās un lietotāju rokasgrāmatās (piemēram, nodokļu jautājumos);
- publisko iepirkumu nolikumos;
- citos informatīvajos materiālos sabiedrībai.

Lietotājam draudzīgs informācijas pasniegšanas veids samazina skaidrojumu nepieciešamību un stiprina uzticēšanos valsts iestādēm.

Praktiski piemēri

Būvniecības līgums

Ierastais līguma noteikums:

“Izpildītājam jāiesniedz starpposmu maksājumu pieprasījumi Pasūtītājam ne vēlāk kā katra kalendārā mēneša 5.datumā par iepriekšējā mēnesī izpildītajiem darbiem, pievienojot Pasūtītāja pieprasīto dokumentāciju, tajā skaitā, bet neaprobežojoties ar apakšuzņēmēju rēķiniem un pierādījumiem par Objektā piegādātajiem materiāliem. Pasūtītājam jāveic maksājumi 15 dienu laikā pēc Izpildītāja pieprasījuma saņemšanas un apstiprināšanas.”

Pārveidotais līguma noteikums:

“Starpposmu maksājumu pieprasījumi

- Pieprasījumu iesniegšanas termiņš:
 - līdz katra mēneša 5.datumam;
 - Pasūtītājs izskata un apstiprina pieprasījumu 10 dienu laikā pēc tā saņemšanas.
- Pievienojamie dokumenti:
 - apakšuzņēmēju rēķini;
 - materiālu pavadzīmes un atbilstības deklarācijas;

- būvuzrauga apstiprināta starpposma darbu izpildes dokumentācija.
- Maksājumu kārtība:
 - maksājums jāveic 15 dienu laikā pēc pieprasījuma apstiprināšanas dienas;
 - maksājumi Izpildītājam veicami ar pārskaitījumu uz Līgumā norādīto norēķinu kontu.”

Franšīzes līgums

Ierastais līguma noteikums:

“Franšīzes ņēmējam ir pienākums ievērot un savā darbībā uzturēt preču un pakalpojumu, kas tiek sniegti saskaņā ar Franšīzes līgumu, kvalitāti, atbilstoši Franšīzes devēja noteiktajiem un laiku pa laikam grozītajiem standartiem un specifikācijām. Franšīzes ņēmējam ir pienākums nodrošināt, ka Franšīzes devējs vai tā pilnvarotās personas saprātīgā laikā drīkst veikt pārbaudes Franšīzes ņēmēja telpās, tai skaitā pārbaudīt dokumentāciju un darbību, lai pārliecinātos par atbilstību.”

Pārveidotais līguma noteikums:

“Kvalitātes standarti

- Standartu izpildes pienākums

Franšīzes ņēmējam ir pienākums nodrošināt preču un pakalpojumu kvalitāti atbilstoši Franšīzes devēja standartiem.

- Standartu grozījumi

Franšīzes devējam ir tiesības periodiski grozīt kvalitātes standartus.

- Kvalitātes pārbaude

Franšīzes devējam ir tiesības, iepriekš brīdinot Franšīzes ņēmēju, pārbaudīt tā darbību, telpas un dokumentus.”

Noteikumu versijās pirms pārveidošanas var saskatīt vairākus trūkumus, tostarp:

- teksts ir nepārskatāms;
- pienākumi var nebūt skaidri iesaistītajām pusēm;
- šādi sagatavots līgums sarežģī izpildes kontroli pēc tā noslēgšanas.

Savukārt, pārveidojot tekstu, var uzskaitīt vairākus ieguvumus:

- saprotamāks teksts, kas var nozīmēt ātrāku saskaņošanu ar iesaistītajām pusēm – puses pavadītu mazāk laika, skaidrojot juridiskus jautājumus, un vairāk laika, veidojot sadarbību un uzticību;
- pārveidotie noteikumi var kļūt par noderīgu rīku izpildes kontrolei – galvenos noteikumus ir vienkāršāk pārskatīt un ievērot, iesaistītie cilvēki var ātri atrast galvenos izpildes datumus un saprast savas saistības;
- radot noteiktību un uzlabojot saprotamību, var tikt novērsti iespējamie strīdi.

Jāpiebilst, ka piemēros attēlots tikai teksts, taču praksē ieteicams parūpēties arī par teksta vizuālo noformējumu, lai teksts būtu vieglāk uztverams.